

Bijlage 3

Tussendoelen beginnende en gevorderde geletterdheid

Tussendoelen beginnende geletterdheid (groep 1 t/m 3)¹

1. Boekoriëntatie

- 1.1 Kinderen begrijpen dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen.
- 1.2 Ze weten dat boeken worden gelezen van voren naar achteren, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts.
- 1.3 Ze weten dat verhalen een opbouw hebben.
- 1.4 Ze kunnen aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek al enigszins voorspellen.
- 1.5 Kinderen weten dat je vragen over een boek kunt stellen. Deze vragen helpen je om goed naar het verhaal te luisteren en te letten op de illustraties.

2. Verhaalbegrip

- 2.1 Kinderen begrijpen de taal van voorleesboeken. Ze zijn in staat om conclusies te trekken naar aanleiding van een voorgelezen verhaal. Halverwege kunnen ze voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal.
- 2.2 Kinderen weten dat de meeste verhalen zijn opgebouwd uit een situatieschets en een episode. Een situatieschets geeft informatie over de hoofdpersonen, de plaats en tijd van handeling. In een episode doet zich een bepaald probleem voor dat vervolgens wordt opgelost.
- 2.3 Kinderen kunnen een verhaal naspelen terwijl de leerkracht vertelt.
- 2.4 Kinderen kunnen een voorgelezen verhaal navertellen, aanvankelijk met steun van illustraties.
- 2.5 Kinderen kunnen een voorgelezen verhaal navertellen zonder gebruik te hoeven maken van illustraties.

3. Functies van geschreven taal

- 3.1 Kinderen weten dat geschreven taalproducten zoals briefjes, brieven, boeken en tijdschriften een communicatief doel hebben.
- 3.2 Kinderen weten dat symbolen zoals logo's en pictogrammen verwijzen naar taalhandelingen.
- 3.3 Kinderen zijn zich bewust van het permanente karakter van geschreven taal.
- 3.4 Kinderen weten dat tekenen en tekens produceren mogelijkheden bieden tot communicatie.

¹ Verhoeven, L., Aarnoutse, C., Blauw, A. de, Boland, T., Vernooy, K. & Zandt, R. van het (1999). *Tussendoelen beginnende geletterdheid. Een leerlijn voor groep 1 tot en met 3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

- 3.5 Kinderen weten wanneer er sprake is van de taalhandelingen ‘lezen’ en ‘schrijven’. Ze kennen het onderscheid tussen ‘lezen’ en ‘schrijven’.

4. Relatie tussen gesproken en geschreven taal

- 4.1 Kinderen weten dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd op papier en met audio/visuele middelen.
- 4.2 Kinderen weten dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken.
- 4.3 Kinderen kunnen woorden als globale eenheden lezen en schrijven. Voorbeelden: de eigen naam en namen van voor het kind belangrijke personen/dingen, logo’s en merknamen.

5. Taalbewustzijn

- 5.1 Kinderen kunnen woorden in zinnen onderscheiden.
- 5.2 Kinderen kunnen onderscheid maken tussen de vorm en de betekenis van woorden.
- 5.3 Kinderen kunnen woorden in klankgroepen verdelen zoals bij kin-der-wa-gen.
- 5.4 Kinderen kunnen reageren op en spelen met bepaalde klankpatronen in woorden; eerst door eindrijm (“Pan rijmt op Jan”) en later met behulp van beginrijm (“Kees en Kim beginnen allebei met een k”).
- 5.5 Kinderen kunnen fonemen als de kleinste klankeenheden in woorden onderscheiden, zoals bij p-e-n.

6. Alfabetisch principe

- 6.1 Kinderen ontdekken dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen en leggen de foneem-grafeemkoppeling.
- 6.2 Kinderen kunnen door de foneem-grafeemkoppeling woorden die ze nog niet eerder hebben gezien, lezen en schrijven.

7. Functioneel ‘schrijven’ en ‘lezen’

- 7.1 Kinderen schrijven functionele teksten, zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes.
- 7.2 Kinderen lezen zelfstandig prentenboeken en eigen en andermans teksten.

8. Technisch lezen en schrijven, start

- 8.1 Kinderen kennen de meeste letters; ze kunnen de letters fonetisch benoemen.
- 8.2 Kinderen kunnen klankzuivere (km-, mk- en mkm-)woorden ontsleutelen zonder eerst de afzonderlijke letters te verklanken.
- 8.3 kinderen kunnen klankzuivere woorden schrijven.

9. Technisch lezen en schrijven, vervolg

- 9.1 Kinderen lezen en spellen klankzuivere woorden (van het type mmkm, mkmm en mmkmm).
- 9.2 Kinderen lezen korte woorden met afwijkende spellingpatronen en meerlettergrepige woorden.
- 9.3 Kinderen maken gebruik van een breed scala van woordidentificatietechnieken.
- 9.4 Kinderen herkennen woorden steeds meer automatisch.

10. Begrijpend lezen en schrijven

- 10.1 Kinderen tonen belangstelling voor verhalende en informatieve teksten en boeken en zijn ook gemotiveerd die zelfstandig te lezen.
- 10.2 Kinderen begrijpen eenvoudige verhalende en informatieve teksten.
- 10.3 Kinderen gebruiken geschreven taal als een communicatiemiddel.

Tussendoelen gevorderde geletterdheid (groep 4 t/m 8)²

1. Lees- en schrijfmotivatie

Middenbouw

- 1.1 Kinderen zijn intrinsiek gemotiveerd voor lezen en schrijven.
- 1.2 Ze beschouwen lezen en schrijven als dagelijkse routines.
- 1.3 Ze zien geschreven taal als communicatiemiddel.
- 1.4 Ze zien geschreven taal als middel voor informatieverwerking.
- 1.5 Ze ervaren geschreven taal als expressiemiddel.

Bovenbouw

- 1.6 Kinderen waarderen bestaande werken op het terrein van fictie.
- 1.7 Ze waarderen bestaande werken op het terrein van nonfictie.
- 1.8 Ze waarderen bestaande werken op het terrein van poëzie.
- 1.19 Ze hebben een positief zelfbeeld tegenover het gebruik van geschreven taal.
- 1.10 Ze onderkennen het persoonlijk en maatschappelijk belang van geletterdheid.

2. Technisch lezen

Middenbouw en bovenbouw

De leerlingen gebruiken verschillende technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen:

- 2.1 Ze herkennen lettercombinaties en spellingpatronen.
- 2.2 Ze herkennen lettergrepen in geschreven woorden.
- 2.3 Ze herkennen het unieke letterpatroon van (leen)woorden.
- 2.4 Ze maken gebruik van de betekenis van een woord.
- 2.5 Ze maken gebruik van de context van een woord.

De leerlingen gebruiken verschillende technieken om een tekst goed voor te lezen:

- 2.6 Ze gebruiken leestekens op de juiste wijze.
- 2.7 Ze lezen groepen van woorden als een geheel.
- 2.8 Ze lezen een tekst met het juiste dynamisch en melodisch accent.
- 2.9 Ze lezen een tekst in het juiste tempo en zonder spellinguitspraak.
- 2.10 Ze houden bij het voorlezen rekening met het doel van de boodschap en met het publiek.

2 Aarnoutse, C., Verhoeven, L., Zandt, R. van het, & Blauw, Akke de, (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Een leerlijn voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederland.

3. Spelling en interpunctie

Middenbouw

- 3.1 Kinderen zijn in staat klankzuivere woorden correct te spellen.
- 3.2 Ze kennen de spelling van woorden met homofonen (ei-ij, au-ou, g-ch).
- 3.3 Ze passen de gelijkvormigheidregel toe (hond-honden, kast-kastje).
- 3.4 Ze passen de analogieregel toe (hij zoekt, hij vindt).
- 3.5 Ze kunnen eenvoudige interpunctie begrijpen en toepassen: gebruik hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepteken.
- 3.6 Ze kunnen hun spelling- en interpunctiefouten onderkennen en corrigeren.

Bovenbouw

- 3.7 Kinderen zijn in staat lange, gelede woorden en woordsamenstellingen te spellen (geleidelijk, ademhaling, voetbalwedstrijd).
- 3.8 Ze beheersen de regels van de werkwoordspelling (hij verwachtte, de verwachte brief).
- 3.9 Ze zijn redelijk in staat leenwoorden correct te spellen (politie, liter, computer).
- 3.10 Ze kunnen complexe interpunctie duiden en toepassen: komma, puntkomma, dubbele punt, aanhalingstekens en haakjes.
- 3.11 Ze zijn in staat om zelfstandig hun spelling- en interpunctiefouten te onderkennen en te corrigeren.
- 3.12 Ze ontwikkelen een attitude voor correct schriftelijk taalgebruik.

4. Begrijpend lezen

Middenbouw

De leerlingen lezen eenvoudige teksten die verhalend, informatief en directief van aard zijn met begrip en voeren daarbij de volgende leesstrategieën uit:

- 4.1 Ze bepalen het thema van een tekst en activeren hun eigen kennis over het thema.
- 4.2 Ze koppelen verwijswaarden aan antecedenten.
- 4.3 Ze lossen het probleem van een moeilijke zin (of zinnen) op.
- 4.4 Ze voorspellen de volgende informatie in een tekst.
- 4.5 Ze leiden informatie af uit een tekst.
- 4.6 Ze onderscheiden verschillende soorten teksten, zoals verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- 4.7 Ze herkennen de structuur van verhalende teksten.

Bovenbouw

De leerlingen lezen minder eenvoudige teksten die verhalend, informatief, directief, beschouwend of argumentatief van aard zijn met begrip en voeren daarbij de volgende leesstrategieën uit:

- 4.8 Ze zoeken, selecteren en verwerken op een doelbewuste en efficiënte manier informatie uit verschillende bronnen.
- 4.9 Ze leiden betekenisrelaties tussen zinnen en alinea's af en herkennen inconsistenties.
- 4.10 Ze stellen zelf vragen tijdens het lezen.
- 4.11 Ze bepalen de hoofdgedachte van een tekst en maken een samenvatting.
- 4.12 Ze herkennen de structuur van teksten.

- 4.13 Ze plannen, sturen, bewaken en controleren hun eigen leesgedrag.
- 4.14 Ze beoordelen teksten op hun waarde.

5. Strategisch schrijven

Middenbouw

- 5.1 De kinderen schrijven korte teksten, zoals antwoorden op vragen, berichten en afspraken, en langere teksten, zoals verhalende en informatieve teksten.
- 5.2 Ze kennen kenmerken van verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- 5.3 Ze durven te schrijven en hebben er plezier in.
- 5.4 Ze stellen het onderwerp vast en zijn zich bewust van het schrijfdoel en het lezerspubliek.
- 5.5 Ze verzamelen informatie uit enkele bronnen die beschikbaar zijn.
- 5.6 Ze ordenen de gevonden informatie in de tijd.
- 5.7 Ze kiezen de geschikte woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige zinnen.
- 5.8 Ze schrijven korte teksten met de juiste spelling en interpunctie.
- 5.9 Ze lezen hun geschreven teksten na en reviseren die met hulp van anderen.
- 5.10 Ze kunnen opmerkingen maken bij hun eigen teksten.

Bovenbouw

- 5.11 De kinderen schrijven allerlei soorten teksten, waaronder verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- 5.12 Ze herkennen en gebruiken enkele kenmerken van verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- 5.13 Ze stellen het schrijfdoel en het lezerspubliek van tevoren vast.
- 5.14 Ze verzamelen informatie uit verschillende soorten bronnen.
- 5.15 Ze ordenen vooraf de gevonden informatie.
- 5.16 Ze kiezen de juiste woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige en samengestelde zinnen.
- 5.17 Ze schrijven langere teksten met de juiste spelling en interpunctie.
- 5.18 Ze besteden aandacht aan de vormgeving en de lay-out.
- 5.19 Ze lezen hun geschreven tekst na en reviseren die zelfstandig.
- 5.20 Ze reflecteren op het schrijfproduct en op het schrijfproces.

6. Informatieverwerving

Middenbouw

- 6.1 De kinderen zoeken snel woorden op, die alfabetisch zijn geordend.
- 6.2 Ze kennen de functie en opzet van verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, telefoonboeken, jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet.
- 6.3 Ze zoeken de gewenste informatie op in verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, telefoonboeken, jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet.
- 6.4 Ze zoeken in een documentatiecentrum of schoolbibliotheek een boek of ander materiaal op een efficiënte wijze op met behulp van een trefwoordenlijst of de computer.
- 6.5 Ze herlezen een tekst of delen van een tekst als dat nodig is.

6.6 Ze stellen zichzelf relevante vragen voor en na het lezen van een tekst.

Bovenbouw

- 6.7 De kinderen kennen de betekenis en functie van verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, spoorboeken, reisgidsen, atlassen en internet.
- 6.8 Ze zoeken de gewenste informatie op in verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, spoorboeken, reisgidsen, atlassen en internet.
- 6.9 Ze zoeken in een openbare bibliotheek boeken of andere materialen op een efficiënte wijze op met behulp van een computer.
- 6.10 Ze maken een schema, uittreksel of samenvatting van een verhalende of informatietekst.
- 6.11 Ze stellen zichzelf relevante vragen voor, tijdens en na het lezen van een tekst.

7. Leeswoordenschat

Middenbouw

- 7.1 Kinderen breiden hun conceptuele netwerken uit, zodat diepe woordbetekenissen ontstaan.
- 7.2 Ze maken onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden.
- 7.3 Ze kunnen eenvoudig figuratief taalgebruik interpreteren.
- 7.4 Ze zijn in staat strategieën toe te passen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst.
- 7.5 Ze zijn in staat strategieën toe te passen voor het onthouden van nieuwe woorden.

Bovenbouw

- 7.6 Kinderen weten dat woorden onderschikkende en bovenschikkende betekenisrelaties kunnen hebben.
- 7.7 Ze weten dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem.
- 7.8 Ze passen figuratief taalgebruik zelf toe.
- 7.9 Ze kunnen zelfstandig nieuwe woordbetekenissen afleiden en onthouden.
- 7.10 Ze weten hoe ze woorden kunnen opzoeken in naslagwerken (woordenboek, encyclopedie).

8. Reflectie op geschreven taal

Middenbouw

- 8.1 Kinderen weten dat uiteenlopende tekstgenres verschillende functies hebben.
- 8.2 Ze hebben zicht op de processen van schriftelijk taalgebruik.
- 8.3 Ze maken onderscheid tussen woordsoorten.
- 8.4 Ze kennen de afgrenzing van een zin.
- 8.5 Ze kennen de globale structuur van verhalen en informatieve teksten.

Bovenbouw

- 8.6 Kinderen zijn in staat qua functie en structuur onderscheid te maken tussen verhalende, informatieve, argumentatieve, directieve en expressieve teksten.
- 8.7 Ze zijn in staat om de verbuiging van naamwoorden en vervoeging van werkwoorden te interpreteren en toe te passen.
- 8.8 Ze beheersen basale grammaticale begrippen, zoals onderwerp, gezegde en persoonsvorm.
- 8.9 Ze maken het onderscheid tussen formeel en informeel gebruik van geschreven taal.
- 8.10 Ze begrijpen dat de geschreven taalcode is gebaseerd op de standaardtaal.

